

ברכת 'שהחיינו' בשעת הנישואין?

שאלה

האם צריך החתן לברך 'שהחיינו' בשעת הנישואין?

א. שלוש שיטות עיקריות בחיוב ברכת 'שהחיינו'

בספר שער המפקד¹ מזכיר את המנהג לברך 'שהחיינו' על טלית חדשה בעת החופה, וזו לשונו:

לנבוני דבר ויראי אלוקים במצרים, שעושין לחתן טלית חדשה, ובשעת החופה, שנותנים אותה בראש הכלה, ומברך עליו שהחיינו... ופוסר ברכת שהחיינו אשר ראוי בחופה להיות על מצות פריה ורבייה.

דבריו נכתבו לפי מנהג עדות המזרח, החוששים לדעה שהגדרת חופה היא הסודר שפורסים בראש החתן והכלה,² והיראים לדבר ה' נהגו לברך על הטלית שמשמשת כסודר 'שהחיינו'. המנהג של יראי האלוקים במצרים התפשט בעדות המזרח, ולא היה מקובל בעדות אשכנז עד כה, אם כי בשנים האחרונות יש גם חתנים מעדות אשכנז שנוהגים לברך 'שהחיינו' בשעת החופה על טלית חדשה, ומכוונים גם על הנישואין.³ עולה מדבריו שלא ניתן לברך ברכת 'שהחיינו' על הנישואין בדרך ישירה, אלא רק בדרך עקיפה, אגב הטלית. אמנם ב'פתחי תשובה'⁴ הביא את דברי 'מור וקציעה' שאם האישה הגונה וחביבה לו, יברך החתן 'שהחיינו'. אבל לעומת זאת הובאו שם דברי 'מחזיק ברכה' (או"ח סי' רכג ס"ק ה) שכתב: 'ולי יראה דיברך בלא שם ומלכות'.

יש לברר: מדוע חתן פטור מעיקר הדין מברכת 'שהחיינו'? לצורך ברור ההלכה, יש להקדים את השיטות השונות בברכת 'שהחיינו'. הש"ך⁵ הביא שלוש שיטות ראשונות שנחלקו בכללי ברכת 'שהחיינו':

1. שער המפקד, נהר פקוד, דף ב ע"א, הובאו דבריו באוצר הפוסקים, סי' סב, סעי' א, אות יב.
2. ראה רמ"א אהע"ז סי' נה סעי' א.
3. לפי שער המפקד ברכת 'שהחיינו' היא על מצות פרייה ורבייה, ולא על הקידושין והנישואין, משום שהראשונים נחלקו אם יש מצווה לקדש אישה: לפי הרמב"ם, הל' אישות פ"א, ה"א-ה"ד, קיימת מצוות עשה לקדש אישה, ויש גם איסור ביאה על פנויה – 'לא תהיה קדשה', ולדעת הרא"ש, כתובות פרק א סי' יא, אין מצווה לקדש אישה. עם זאת כולם מודים שיש חיוב לקיים מצוות פרייה ורבייה. לכן שער המפקד כתב שהחתן יכוון לקיים מצוות פרייה ורבייה, כי מצווה זו מוסכמת לכל הדעות.
4. פתחי תשובה, אהע"ז סי' סג ס"ק ד.
5. ש"ך, יו"ד סי' כח ס"ק ה.

1. התוספות⁶ כתבו שיש לברך 'שהחיינו' רק על מצווה שיש עמה שמחה, כגון סוכה ולולב, ולא על ציצית ותפילין חדשים.
2. הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ט) כתב שיש לברך 'שהחיינו' באחד משלושת התנאים הבאים: א) מצווה הבאה מזמן לזמן. ב) 'מצווה שאינה תדירה ואינה מצוייה בכל עת - שהרי היא דומה למצווה שהיא מזמן לזמן, כגון מילת בנו ופדיון הבן'. ג) 'כל מצווה שהיא קנין לו' (כגון ציצית ותפילין חדשות).
3. הר"ן⁷ פסק שברכת 'שהחיינו' תוקנה רק על מצוות התלויות בזמן, ולכן אין לברך על תפילין חדשות 'שהחיינו'.

להלכה נחלקו הפוסקים: הגר"א⁸ הוכיח שההלכה היא כרמב"ם מהתוספתא (ברכות פ"ו ה"ו): 'העושה תפילין לעצמו אומר ברוך שהגיענו'. הרמ"א⁹ פסק שהמכסה דם בפעם הראשונה מברך 'שהחיינו', ונראה שדעתו היא כדעת הרמב"ם, שפסק לברך 'שהחיינו' על מצווה שאינה תדירה. לכן גם מצווה שאדם מקיים בפעם הראשונה, מברך עליה 'שהחיינו', אפילו אם דעתו מכאן ולהבא לקיים את המצווה בתדירות. ה"ט"ז¹⁰ פסק כדעת הרמ"א. בתחילת דבריו דן בחיוב ברכת 'שהחיינו' על תפילין וציציות חדשות לדעת הרמב"ם, שכמותו פסק ה'שלחן ערוך' (או"ח סי' כב סעי' א); וזו לשון ה"ט"ז (שם):

וכבר נפסק הלכה פסוקה לקמן דמברכין על כלים חדשים מטעם שכתב ב"י בשם ת"ה דהוי כמו מזמן לזמן. ומ"מ בין בציצית בין בתפילין יש לברך בפעם ראשונה שמברך עליהם שהחיינו כמ"ש רמ"א ב"ד סי' כ"ח לענין כיסוי הדם, ומיניה לכל מצות שאדם עושה בפעם ראשון מברך שהחיינו כנ"ל.

נראה שסברת הרמ"א וה"ט"ז בענין כיסוי הדם היא משום שכל מצווה שאדם מקיים בפעם הראשונה, דינה כמצווה שאינה תדירה כמילה ופדיון הבן, שלדעת הרמב"ם מברך 'שהחיינו'. זאת מכיוון שגם אם דעתו לקיים את המצווה באופן תדיר מכאן ולהבא, מכל מקום עברו היא מצווה חדשה, ונחשבת כמצווה שאינה תדירה, כי עד כה לא זכה האדם לקיים אותה. לעומת זאת הש"ך¹¹ פסק, שאין לברך 'שהחיינו' על כיסוי הדם, כי הדעה העיקרית להלכה היא דעת הר"ן שם והרשב"א¹², שברכת 'שהחיינו' נתקנה רק על מצווה התלויה בזמן קבוע. הש"ך הביא גם את דברי מהרי"ק¹³ שפסק שאין מברכים 'שהחיינו' על הנישואין, ונימוקו הוא משום שהמצווה אינה תלויה בזמן. נראה שלדעת הש"ך אין ללמוד מדין מצווה שאינה תדירה שיש לברך גם על מצווה שמקיים בפעם הראשונה, כי המצווה שמקיים בפעם הראשונה יכולה להיות תדירה אצלו מכאן ולהבא, אם ירצה.

6. תוספות, סוכה מו, ע"א ד"ה העושה סוכה.
7. ר"ן, סוכה כב ע"ב ד"ה וכתבו התוספות.
8. ביאור הגר"א, או"ח סי' כב ס"ק א.
9. רמ"א, יו"ד סי' כח סעי' ב.
10. ט"ז, או"ח סי' כג, ס"ק א.
11. ש"ך, יו"ד סי' כח ס"ק ה.
12. שו"ת הרשב"א, ח"א סי' קכו.
13. מהרי"ק, שורש קכח.

ב. ברכת 'שהחיינו' ו'הטוב והמטיב' על הנישואין

לפי שיטת הר"ן והרשב"א מיושבת הקושיה מדוע אין מברכים 'שהחיינו' על הנישואין, משום שהמצווה אינה תלויה בזמן, כמבואר במהרי"ק. אבל לפי שיטת התוספות שפסקו לברך על מצווה שיש בה שמחה, וכן לפי הרמב"ם שפסק לברך על מצווה שאינה תדירה, או על מצווה שיש בה קניין, יקשה: מדוע אין מברכים 'שהחיינו' על הנישואין? הרי יש בה שמחה, והיא אינה תדירה, וגם יש בה קניין, שהרי הבעל קונה את האישה? עוד יקשה לכל השיטות: מדוע לא יברכו הן החתן והן הכלה ברכת 'הטוב והמטיב'? הרי יש הנאה לחתן ולכלה, כדוגמת שדה של שותפים שירד בו גשם, שיש לברך 'הטוב והמטיב', כיוון ששניהם נהנים מהגשמים כמבואר ב'שלחן ערוך'¹⁴. בגליוני הש"ס¹⁵ תירץ: יש ספק אם הנישואין טובים לו, כי אם זכה – 'עזר', ואם לא זכה – 'כנגדו'¹⁶, ואת זאת אין הוא יודע בשעת הנישואין, לכן אינו מברך 'הטוב והמטיב'. אבל קשה, שהרי נפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' רכב סעי' ד):

מברך על הטובה: הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא יבא לו רעה ממנו, כגון שמצא מציאה וירא שמא ישמע למלך, ויקח כל אשר לו.

אם כן יש לברך על דבר משמח, גם אם יש חשש שאחר כך יסתעף ממנו צער! גם הר"ן (לרי"ף גיטין יט ע"ב ד"ה ומסתברא) כתב סברה דומה על מלווה שזיכה קרקע ללווה שלא בפניו, לצורך שטר פרוזבול על הלווה:

ומכאן נ"ל דמאי דקי"ל [דף יא ע"ב] זכין לאדם שלא בפניו, כל שהדבר בעצמו זכות אע"פ שנמשך ממנו חוב, שהוא יתר על הזכות, זכה וקנה. דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא מתחייב הוא בכך שאין שביעית משמטת חובו, ואפ"ה אמרינן דמהני.

בספר הצ"ח החדש (הרה"ג אלתר שטיגליץ זצ"ל, אח של סבי זצ"ל, מאמר ח) ביאר את סברת הר"ן:

משום דלכל ענין זכיה על חברו, אין אנו רואים העתידות, רק לפי מקומו ושעתו בשעת חלות הזכיה, דאם שם זכות עליו – מהני הזכיה, ואם לאו – לא.

בספר הנ"ל הוכיח הגדרה זו ממסכת ברכות (ס ע"א) שממנו המקור להלכה, ב'שלחן ערוך':

על הטובה מעין הרעה: היכי דמי? כגון דאשכח מציאה אף על גב דרעה היא לדידיה דאי שמע בה מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא.

בספר 'תוספות חיים'¹⁷ הבחין בין הברכה 'על הטובה מעין הרעה' לבין ברכת הנישואין: בברכה על הטובה מעין הרעה, הטובה בשעת הברכה היא מוחלטת, ולעומת זאת בברכת הנישואין אם יתברר שהאישה רעה, הרי שורש הרעה היה כבר למפרע בשעת הנישואין!

14. שו"ע, או"ח סי' רכב סעי' ב.

15. הובא באוצר הפוסקים סי' סב, סעיף א, אות יב.

16. בראשית רבה פ' יז פיס' ג.

17. תוספות חיים, ה"א סי' לד.

אבל קשה על דבריו, שכן ב'שלחן ערוך'¹⁸ נפסק שמברכים על ילד שנולד 'הטוב והמטיב', וה'משנה ברורה'¹⁹ פסק שעל בת שנולדה מברך 'שהחיינו' בשעה שרואה אותה בפעם ראשונה, אע"פ שיש חשש שמא יתברר אח"כ שכבר בלידה היא נולדה עם מום. מכאן שהברכה נתקנה על המצב ההווה, ובשעת הברכה טוב לו, וכדברי קהלת (ו, יד): 'ביום טובה היה בטוב, וביום רעה ראה'. לכן היה ראוי לברך 'שהחיינו' בשעת הנישואין, כי ברכת 'שהחיינו' נתקנה על שמחת הלב, והחתן בשעת הנישואין שמח מאוד ואין שמחה כשמחת הנישואין, ואינו חושש באותה שעה שמא יתברר שמא היא אישה רעה.

לכן יש ליישב את השאלה – מדוע חתן אינו מברך 'שהחיינו' – בדרך אחרת: מעיקר הדין אין צורך לברך 'שהחיינו', כי יש להעדיף להודות לה' בשבח מפורט ככל האפשר, לכן ברכה פרטית עדיפה על ברכה כללית, כגון: על פרי העץ יש לברך 'על העץ', שהיא ברכה פרטית לעצים בלבד, ואין לברך 'בורא פרי האדמה' שהיא ברכה הכוללת גם ירקות. אמנם בדיעבד יצא אם בירך על 'האדמה', כי 'האדמה' כוללת את כל המינים היוצאים מהאדמה, אבל לכתחילה יש לפרט את השבח לה' ולברך ברכה פרטית. גם ברכת 'שהכל נהיה בדברו' כוללת את כל הסוגים, ולכן אם בירך 'שהכל' על פרי העץ, או על פרי האדמה, יצא בדיעבד, אבל לכתחילה יש מצווה לברך את הברכה המיוחדת לסוג הפרטי. גם ברכת 'מיני בשמים' פוטרת את כל מיני הבשמים, אבל לכתחילה יש לברך על כל מין בפני עצמו – 'עצי בשמים' על צמחי ריח רב-שנתיים, או 'עשבי בשמים' על צמחי ריח חד-שנתיים. גם במסכת מגילה (יד ע"א) הגמרא דנה מדוע אין אומרים הלל בפורים, ולפי תירוצו של רב נחמן 'קרייתא זו היא הלילא', דהיינו, נוסח ה'הלל' הוא כללי ומתאים לכל הניסים, אבל אין בו פירוט של הנס הפרטי שנעשה בשושן הבירה לכל היהודים. לעומת זאת המגילה מפרטת את הנס המיוחד שנעשה בפורים, ולכן יש להודות לה' בהודאה מפורטת – בקריאת מגילה, כי ההודאה המפורטת עדיפה על הודאה כללית, ופוטרת את ה'הלל'.

כך גם החתן בשעת החופה עונה אמן אחר שבע ברכות שיש בהן הודאה מפורטת, הן על יצירת האישה: 'והתקין לו ממנו בנין עדי עד', והן על יצירת כוחות השמחה באדם, והשימוש בהם בשמחת הנישואין – 'אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה'. ברכות הנישואין, המפורטות את יצירת החתן והכלה ושמחת הנישואין, פוטרות את החתן מברכת 'שהחיינו' שהיא ברכה כללית, ואינה מיוחדת דווקא לנישואין.

18. שו"ע, או"ח סי' רכג סעי' א.
19. משנה ברורה, לשו"ע שם ס"ק ב.